

Vier heren over het Gouda van rond 1890

- Aflevering 3 -

Jaap Rebel en Jan H. Kompagnie

Wat vooraf ging....

In de vorige twee afleveringen maakten we kennis met drie Gouvenaars op leeftijd, die herinneringen ophaalden aan het Gouda van de periode rond 1890-1900. Het waren de heren S.H. van der Kraats, B.H. van der Werve en D.L. Dijkxshoorn, die tijdens een vergadering van Die Goude in oktober 1954 werden geïnterviewd door de voorzitter van de vereniging, J.G.W.F. Bik. De verhalen werden op de wire-recorder opgenomen en vervolgens uitgetypt. In deze derde en laatste aflevering gaat het onder meer over strenge winters en Kobus Schep, die veel dronk maar nooit lastig werd.

Strenge winters

Bik: Er was nog een aardig verschijnsel. Dat heb je jaren in Gouda ook gehoord en dat weet mijnheer v.d. Werve ook nog wel. Zo omstreeks het Nieuwe Jaar dan kon je er van op aan, dat hier of daar wel een zaakje in de brand vloog of failliet ging. Hebt U ook nog mee helpen blussen?

v.d. Werve: Ja, specialist er in geweest.

Bik: Dat was nog voor de tijd van August de Domme.

v.d. Werve: Ja, o ja, ik heb nog meegemaakt dat de ijskelder van Breebaart in de brand stond. Die lag ook achter het Herthuis op de Markt. Dat was een vierkante ruimte. Een ijskelder is als regel twee muren een eindje van elkaar af. Daar was dan turfmolm tussen geperst om de warmte tegen te houden. En toen op een Zondagmorgen was er feest. De ijskelder van Breebaart stond in de brand. Nou dat was vroeger een heel aardige geschiedenis. Toen had je geen brandweer of zo iets. Je had toen een vrijwillige brandweer, daar behoorde ik ook bij. Het gebeurde 's morgens om zes uur. Je stapte zo gauw mogelijk je bed uit en dan vloog je naar de eerste de beste brandmeester die er in de buurt was. Dat was toevallig bij mij de heer Beun op de Tiendeweg. Die porde je uit zijn bed en dan kreeg je de sleutel van het brandspuithuis. Je had er een op de Karnemelksloot, die er nog is. Ook een op het hoekje bij Beek dat nu verdwenen is. Op het Kazerneplein was er een. En op de Wachtelstraat en nog meer. Je kreeg dan de sleutel en in die tijd waren er nog wel een paar mensen uitgekomen en dan probeerde je met vereende krachten die spuiten uit het hokje te krijgen. Maar dat ging niet zo mooi, want die waren niet zo licht. Je moest er altijd twee hebben, want als je de aanjager eruit haalde, moest je de perspomp er toch ook bij hebben. Anders had je nog niets. Met vereende krachten zeulde je het toestel naar de Markt of waar de brand was en dan kwam in die tijd de brandmeester, enz. Er moest dan eerst een gat gemaakt worden of gezocht worden, waar je water vandaan kon halen. Ik herinner me nog heel goed dat zaakje daar op de markt in het Herthuis. Het water moest helemaal achter de huizen aan de Naaierstraat gehaald worden. En als de aanjager dan vol was, dan pompte hij dat in de perspomp. Pas door pompen kon je water geven en dan stond er aan elke kant zo'n stuk of acht man om te pompen. Je begrijpt wel dat het meeste al gebeurd was. Brand was altijd een uitgebrand koppeltje. Dat was altijd feest.

- Bik: Wij komen zo langzamerhand aan het einde. De tijd gaat voorbij. Ik wilde nog even een andere vraag stellen. Wij lezen tegenwoordig nogal precies de weerberichten. En daarbij denk ik speciaal aan de beroemde winter van 1890. Waren vroeger inderdaad de winters anders.
- v.d. Werve: Och, we hebben toen een strenge winter gehad.
- Bik: Mijnheer v.d. Werve, hoe was het vroeger met het schaatsenrijden. Want het is nu maar terloops, dat men eens twee of drie dagen kan schaatsenrijden.
- v.d. Werve: Dat had je vroeger ook. Ik kan U wel één geval vertellen. Mijn vader woonde toen aan de Spoorstraat. Hij had een meid die aan de Platteweg woonde. Het was toen 7 November. Hij zei toen: Annemie, dat zal je nooit meer gebeuren. Je gaat nu op de schaats naar je vader. Dat was 7 November en toen is er ijs geweest tot April 1891. In 1891 is het de strengste winter geweest, toen liep er ook geen mens meer op het ijs.

Hierachter is weggefallen een verhaal over de trein met het lijk van Koning Willem III die Gouda passeerde.

Ze konden niets afzetten. Toen zijn wij als de schutters naar het perron toegegaan en daar hebben wij vier uur moeten staan in het jasje en toen kwam de trein aan. Zzzzt. ging hij voorbij en toen mochten wij weg. Wij hadden geen jas aan en stonden gewoon in ons schuttersjasje. Ik heb nooit zo'n winter beleefd, zo koud. Het was ontzettend.

Schaatsers op de wetering naast de spoorbaan bij de Noothoven van Goorstraat (ca. 1910). Foto: SAHM.

- Bik: Het schaatsenrijden, werd dat vroeger in dezelfde mate beoefend als tegenwoordig.
- v.d. Werve: Veel meer nog met gewone schaatsen, niet van die Franse schaatsen als die wij tegenwoordig hebben. Allemaal Friezen, de gewone Hollandse schaatsen.
- Bik: En werden er op het ijs ook wedstrijden gehouden.
- v.d. Werve: Oh ja.
- Bik: Hoe was het vroeger met de zwemsport.
- v.d. Werve: Die werd ook zwaar beoefend. Veel liefhebberij. Een zwemschool.
- Bik: Was er een zwemschool.
- v.d. Werve: Ja op de Houtmansgracht was een zwembad recht tegenover U.
- Bik: Ja dat weet ik wel. Maar is dat ding dan al zo oud.
- v.d. Werve: Ja zeker. Toen ik negen jaar was, vlogen wij om twaalf uur uit school regelrecht op een drafje naar het zwembad toe.
- Bik: Er werd toch ook in de Goudse grachten gezwommen.
- v.d. Werve: Nee dat mocht niet. Dat werd wel gedaan in de Kleikade. Daar had je wel een gelegenheid dat dat gedaan werd. Dat werd dan toegelaten zie je.
- Bik: En in de plassen.
- v.d. Werve: Nee, nee. De plassen die werden nooit gebruikt. De plassen zijn uit de tijd van van Staal ja. (hard gelach) [Wethouder van Staal had er eind jaren 1920 voor gepleit de Reeuwijkse plassen te dempen]

De jeugd vermaakt zich in het zwembad aan de Houtmansgracht (1904). Foto: SAHM.

Kobus Schep

Bik: Dan heb ik nog een andere vraag te stellen. Wij hebben tegenwoordig zo prachtig ons elektrisch licht. Hoe was het vroeger met onze straatverlichting gesteld. Er is een tijdlang gaslicht geweest en daarvoor waren er nog andere lantaarns. Maar in Uw tijd was er nog gaslicht.

v.d.Werve: Ja toen was de gasfabriek, die was op dezelfde plaats. In het begin meen ik was het op de Turfmarkt. Maar dat is zeer kort geweest. En toen is het naar de Gouwe gegaan, naar de Vest. En dan had je daarvoor een slaapplek voor de bedelaars. Een warme muur, een teerput. Die was altijd warm. Kobus Schep. Oh ja dat wij een werkvereniging gehad hebben. En hij was daar vaste klant. Die heeft daar altijd geslapen. Het verhaal van Kobus Schep. Kobus Schep zegt mijnheer. Die is honderd jaar geworden. Toen was hij in de Werkinrichting. Ik was toen ook bestuurslid van de Werkinrichting. Kobus Schep was een grote ijzeren vent, een stevige boy. Hij had zijn hele leven lang niets anders gedaan dan glaasjes jenever drinken. En dat heb ik meegemaakt toen hij 95 jaar was. Je had dat bruggetje weet U wel bij mij op de Jeruzalemstraat. Daar zat hij elke middag op de leuning en iedereen kende Kobus Schep. Ieder had een goed woord voor hem en een sigaartje voor hem. Een borrel had je voor vijf cent. Maar je had zo maar geen vijf centen. Nou Kobus, alsjeblieft mijnheer, altijd met die ene vinger. En als hij er dan een poosje gezeten had en het was zijn tijd, ik geloof dat ze altijd om een uur of zes binnen moesten zijn of half zeven, dan rees hij op en dan ging hij gewoonweg naar een café op de Tiendeweg (Van Wijngaarden, hoek Koster Gijzensteeg). Hij stak dan zijn hoofd om de deur en dan vroeg hij: mijnheer, is er nog wat. Ja en dan was er wat voor hem hé. Dan stonden er twee of drie glazen op de lei voor hem en dan wenkte hij hem dat hij er maar in moest komen. Dan ging Kobus naar binnen en dan nam hij er eentje. En Kobus die deed het altijd op zijn manier. Dat ging ineens floep naar binnen. Dat kon hij goed. Hij

zette het glaasje neer en dan keek hij die kastelein aan. Ja Koos, er staat er nog wel een voor je. Nou vooruit zei hij dan. En dan deed hij weer ineens floep en dan keek hij weer naar de kastelein. En die zei weer, ja Koos er staat er nog een. Nou vooruit dan maar. Nee, zei de kastelein dan, doe dat nu niet. Je hebt nu je leeftijd. Je hebt er nu twee gehad. Bewaar er een voor morgen. Ja zou je denken dat dat goed voor me was mijnheer. Ja Koos dat is heel best. Nou dat moesten we dan maar doen. Dag heren. En dan ging Koos naar de deur toe. Hij ging er dan uit en terwijl hij hem dichttrok, kwam hij er weer in. Och mijnheer, U hebt er nog een op de lat staan. Laat ik hem nu maar opnemen, ik kan morgen wel dood wezen. Wij hebben nooit geen last gehad dat hij dronken thuis kwam. Nee.

Bik: Van de Werkinrichting? Kunt U daar iets bijzonders van vertellen mijnheer van de Werve?

v.d. Werve: Ja ik ben er 30 jaar commissaris van geweest.

Bik: Vertelt U daar dan eens iets van?

v.d. Werve: Dat was van die giften om de bedelarij tegen te gaan. De bedelarij heeft zijn oorsprong gevonden bij de kleine Sociëteit. Daar op de Markt hadden ze zo'n vergaderzaal en daar kwamen ook oude postwagens aan. En dat was een vreselijke bedelarij. En toen is er gezegd, zeg hoor eens, kunnen wij daar nu eens niet iets aan doen. En toen zijn ze tot de slotsom gekomen dat in plaats van dat wij de mensen iets geven, de bedelaars het ons konden geven. En zo is de Werkinrichting feitelijk ontstaan. Toen werden die mensen in de week beziggehouden met alle mogelijke werkjes. Ze gingen bij de koffiebranderijen koffie malen. Die droegen bij in de Inrichting. Je kon ook een man krijgen om de messen te slijpen en al die baantjes te doen. Te veel om op te noemen ja. Ze maakten ook zwavelstokken. Die zijn er veel gemaakt. Breeuwwerk voor de scheepsmakerijen. Het teertouw werd gekocht in Rotterdam en dan werd het daar uit elkaar gepluisd en dan werd het verkocht aan de winkels.

En ik heb nog een keer een goede slag gedaan. Toen kocht ik 25.000 kilo corsetten en daar betaalde ik voor een halve cent per kilo franco thuis. Die corsetten werden uit elkaar gehaald. Dat werd door die mensen gedaan. En als ze daar aan werkten, dan werd dat gewogen. Daar kregen ze dan hun geld voor. Voor het huis hoefden ze niets te doen. Als ze wat deden dan kregen ze ook wat. Maar vroeger was het allemaal die corsetten. Die dingen kon je kopen en dat werd dan weer verkocht. De lorren werden verkocht en dat ging naar de papierfabrieken toe. En zo ging dat door.

Jacobus (Kobus) Schep (1804-1906) in de tuin van de Werkinrichting aan de Groeneweg (1905). Op de borst draagt hij het metalen kruis, verkregen wegens deelname aan de Tiendaagse Veldtocht door België in 1831. Foto: SAHM.

En ik kan me nog heel goed herinneren de laatste koper waar ik aan verkocht. Ik heb daar 86 cent per kilo voor gemaakt. Ja, ja. En ik had er een halve cent voor betaald. Dat is een mooie verdienste geweest.

Bik: Dames en Heren, als je negentig jaar wilt worden dan moet je op een gegeven ogenblik ook op tijd naar bed, en ik meen dat wij zo langzamerhand aan dit ogenblik toe zijn. De tijden gaan snel en wij hebben eigenlijk geen flauw idee hoe snel de tijd gaat. Wanneer ik nog eens uit eigen jonge jaren terugroep de volgende herinnering. Het is nog maar 30 jaar geleden dat voor het van Itersonziekenhuis als men daar een patiënt heen moest brengen, eerst een paard in de wei gevangen moest worden. Er ging dan een wagentje voor en dan ging men de polder in om daar de mensen te halen met een gewone kaarslantaarn. Dan moest men zo de boerderijen op. Dat is nog maar 30 tot 35 jaar geleden. Een van mijn patiënten is nog koetsier geweest op een dergelijk wagentje. En nu gaat het zo snel. Dat kunnen we ons tegenwoordig niet meer indenken. Je belt en de ziekenauto staat voor de deur. Dat dit in zo'n korte tijd mogelijk is geweest. Dat alles zo gaat veranderen. Maar dat is nu eenmaal zo, de tijd gaat snel. En ik zou zeggen, laten wij de tijd nu maar goed besteden.

In ieder geval ben ik U zeer hartelijk dankbaar, dat U deze avond hebt willen bijwonen. Ik geloof dat dit gesprekje met elkaar heel gemoedelijk is geweest. En ik moet ook zeggen zonder voorafgaande afspraak. Dit zijn gewone spontane reacties van mensen die dit in hun jeugd beleefd hebben. En uit de vreugde die wij in de zaal hebben opgemerkt, mag ik toch wel constateren dat deze avond geslaagd is. En waarschijnlijk wel naar meer wil luisteren, wanneer we misschien weer andere heren uitnodigen om hier eens uit hun jeugd te komen vertellen.

In ieder geval, zeer hartelijk dank dames en heren voor Uw aanwezigheid op deze plaats. En daarmee wil ik dan deze jaarvergadering sluiten. Ik dank U zeer.

AR. [van de Putte?].

Afsluiting

Ten slotte worden hier nog wat gegevens verstrekt over enkele personen en aangelegenheden die in het interview ter sprake kwamen.

Wat betreft de nummering van de huizen aan de Westhaven: B.188 - D. - Q19 was wat nu Westhaven 20 is. En omgekeerd: B.205 - D.529 - Q2 is nu Westhaven 1.

Over de rooms-katholieke kerkelijke bezittingen aan de Oost- en Westhaven meldt C.J. Matthijs het volgende:

Oosthaven

1/2: Kadaster C.215, 26ft.3 duim, 'De Grote Oliphant'; 05-12-1818: bevorens pastoraal woonhuis Waalse Kerk, verkocht aan Bestuur Rooms Katholieke Gemeente.

Oosthaven 63 : Wijknr. B.34, Kadaster C.346 , 16 ft. met achterhuis.

Oosthaven 55 : Wijknr. B.17, Kadaster C.328 , 17ft.5 duim.

Westhaven 4 : Wijknr. Q.5, Kadaster D.534 , Eigendom van de Rooms-Katholieke Kerk op de Oosthaven.

Enkele adresboeken geven de volgende informatie:

1871:

Apotheek Grendel Sr., op de Westhaven B.206 (dito in 1862).

Apotheek Grendel Jr., op de Lange Tiendeweg D.14 (dito in 1862).

B.H. v.d.Werve, Zaakwaarnemer en Deurwaarder, Westhaven B.193; woont ook in 1862 reeds op dat adres (dat zal dan Van der Werve sr. zijn).

H. Kemp, Koek en Banketbakker op de Oosthaven B.17 (dito in 1862).

Mej. A.T. van Meerten, Presidente van de 'Vereeniging tot Hulpbetoon aan Eerlijke en Vlijtige Armoede'; tevens Thesaurier van 'Tabitha'. Woont op Oosthaven B.41, tezamen met Mej. C.C. van Meerten (1871).

T.P. Viruly, Fabrikant, Wethouder en lid 1e-Kamer, woonde Oosthaven B.50.

J.S. v.d.Sloot, Kleermaker, woonde op de Oosthaven B.49.

1873 (deels als boven in 1871), maar:

B.H. v.d. Werve: wordt nu genoemd op Zeugstraat G.11.

De apotheek van Dee was waarschijnlijk gevestigd op B.205/B.206.

Fabriek van Kunst-Mineraalwater: L. Slotemaker Pz.

Firma Slotemaker op Oosthaven B.34 en Slotemaker & Co op Westhaven B.199.

In **1879** was de situatie als volgt:

Grendel, apotheek op de Tiendeweg (de Westhaven wordt niet meer genoemd).

R.K. Kerk Maria Hemelvaart op de Westhaven.

Pastors:

P.C.Th. Malingré, Westhaven B.202.

J.G. Bongaerts, Westhaven B.202.

J.C. Serbrock, Westhaven B.202.

Viruly & Co., Zeepfabrikanten, Oosthaven B.50.

B.H. van de Werve, Zaakwaarnemer en Deurwaarder, Zeugstraat G.11.

Dijkxshoorn, (Mvr. de Weduwe J.) Markt A.150.

S.H. vd. Kraats, Boekbinder, Zeugstraat G.6.

D.K. van Meerten, Emeritus Predikant, Crabethstraat Q.176.

Grendel F. Sr., Houtmansgracht M.191.

Grendel F. Jr., Apotheker en Drogist, Korte Tiendeweg D.14.

Uit het adresboekje van **1900**:

D.L. Dijkxhoorn, Grutter, Nieuwehaven N.38.

S.H. van der Kraats, Boekbinder, Zeugstraat G.6.

B.H. van de Werve Sr., Boelekade R.30.

B.H. van de Werve Jr., Zeugstraat G.11.

Viruly & Co. Zeepfabriek, Oosthaven B.46.

Ten slotte: in **1950** woonde S.H. van der Kraats, geboren op 5 augustus 1869, op het adres Gravin Jacobastraat 12. B.H. van der Werve was toen woonachtig op het adres Graaf Florisweg 26a. Hij was geboren op 14 oktober 1862 en huwde op 23 augustus 1888 met Anna Francina IJsselstijn.